

Antipoden

Planters en bestuurders
in de Oost en de West

een familieverhaal in koloniaal kader

Caspar Visser 't Hooft

Uitgeverij IJzer
Utrecht

Inhoudsopgave

7	Voorwoord
11	West Reinhart Frans
59	Oost Ketandan
104	West Het gezin van Reinhart Frans en Victoria
141	1880 Intermezzo
149	West Mon Trésor
162	Oost De Javaanse jaren van Jetty en Emile
221	Epiloog
230	Stamboom
233	Nawoord
237	Bronnen

WEST

Reinhart Frans

I

Antonio Nariño kon het zich niet veroorloven kieskeurig te zijn. Hij mocht al blij zijn dat zijn leger bestond uit zowel eigen aanhangers als overtuigde federalisten. De dreiging uit het zuiden – waar onder leiding van de beruchte Juan de Sámano de Spaanse royalisten oprukten – werkte in zekere zin zelfs als een welkome afleiding. De onafhankelijkheidsstrijders waren nu gedwongen hun onderlinge twisten te begraven, want of men het oude onderkoningschap van Nieuw Granada nu wilde omvormen tot een federatie van provincies of tot een centraal bestuurde staat, over één ding was men het eens: alles was beter dan een terugkeer onder Spaans gezag. En samen sta je sterker. Op 1 juli 1813 viel Popayán in handen van de royalisten. Om te voorkomen dat Sámano verder richting Bogota zou oprukken, was een tegenaanval noodzakelijk. De eerste schermutseling vond plaats bij Alto Palacé, waar de royalisten een nederlaag leden. Ze hergroepeerden zich op de hacienda Calibío, waar hun gelederen werden versterkt door de troepen van kolonel Ignacio Asín. Op 15 januari 1814 bereikte ook Nariño's strijdmacht Calibío. Er volgde een bloedige veldslag. De strijders voor de onafhankelijkheid behaalden opnieuw de overwinning en bevrijdden Popayán. Na afloop werd het Nariño nog eens pijnlijk duidelijk hoezeer zijn leger in wezen een los samenraapsel was. Want kieskeurig kon je niet zijn. On-

der de gesneuvelden bevond zich kolonel Asín. En wie komt daar aanlopen met in zijn handen het afgehakte hoofd van Asín? Nariño – die in zijn veelbewogen leven heus wel wat had gezien – is geschokt. Het is kolonel José Ignacio Rodríguez, de leider van een guerrillabende die zich kort tevoren bij hem had aangesloten. Hij biedt hem Asíns hoofd aan. Nariño weigert, ontsteekt in woede en geeft Rodríguez een flinke uitbrander.

José Ignacio Rodríguez is mijn voorvader.

Hij en zijn mannen vochten mee in de veldslagen bij Juanambú, Cebollas en Tacines, maar niet om Nariño ter wille te zijn; het ging hun uitsluitend om de onafhankelijkheid. Rodríguez had een hekel aan Nariño, en toen Nariño op 10 mei eindelijk de stad Pasto bereikte – verder naar het zuiden, waar de royalisten zich tijdens hun terugtocht hadden verschanst – liet Rodríguez, die de achterhoede aanvoerde, hem in de steek. Waarom, is niet helemaal duidelijk. Een mogelijke verklaring is dat hij geloof hechtte aan een vals gerucht: Nariño zou tijdens een schermutseling in de voorstad van Pasto zijn gesneuveld. Dat zou het moreel van zijn mannen zo hebben ondermijnd dat ze het voor gezien hielden en ervandoor gingen. Nariño beseftte dat hij geïsoleerd stond, gaf zich over en werd naar Spanje verscheept, waar een jarenlange gevangenschap hem wachtte. Volgens kwade tongen ligt de verklaring elders: José Ignacio Rodríguez gunde Nariño zijn triomfen niet. Hoe het ook zij – over één ding is men het eens: José Ignacio Rodríguez was voor geen kleintje vervaard. Bandeloos, zeker, maar moedig.

Dat had hij al bewezen tijdens de confrontatie tussen royalisten en vrijheidsstrijders die de geschiedenis is ingegaan als de ‘slag bij Iscuandé’. In 1810 hadden meerdere gebieden van het onderkoninkrijk Nieuw-Granada zich onafhankelijk verklaard en eigen junta’s gevormd. Het

had al jaren gebroeid in de Spaanse koloniën, en toen Spanje door de Napoleontische bezetting verlamd was, zagen de voorstanders van onafhankelijkheid hun kans schoon om het Spaanse juk af te werpen. De vrijheidsbeweging bestond vooral uit leden van de bovenlaag: mensen van zuiver Spaanse afkomst – en trots daarop – maar al generaties in de kolonie gevestigd. Zij werden creolen genoemd. Hun verwijt aan de Spaanse machthebbers was dat die hen als tweederangsburgers behandelden en het lokale bestuur liever toevertrouwden aan ambtenaren die ze speciaal uit Spanje naar de kolonie zonden. Zoals zo vaak in de beginfase van een revolutie ging het om een machtsstrijd binnen de hogere echelons. Een van de gebieden die zich van de Spaanse overheersing had losgemaakt, was de vallei van de Cauca, waar de steden zich in een federatie hadden verenigd. De royalisten waren verdreven en tegelijk moest worden voorkomen dat zij de schatten die zij de bevolking hadden afgeperst, konden meenemen. Omdat het vrachtverkeer vooral langs de kust van de Stille Oceaan liep, werd de bewaking van de delta van de Río Iscuandé cruciaal. ‘Vloot’ is een groot woord: de onafhankelijkheidsstrijders beschikten over een paar bootjes en één oud kanon. De royalisten daarentegen konden rekenen op enkele oorlogsschepen uit Tumaco, met een voltallige, goed bewapende bemanning. Aan boord van een van die schepen bevond zich de Spaanse gouverneur van Popayán, Miguel Tacón y Rosique, vastbesloten zich te wreken voor een nederlaag van enkele maanden eerder. De Spaanse vloot zou de kleine basis in Iscuandé in een mum van tijd hebben overrompeld, ware het niet dat kapitein José Ignacio Rodríguez – toen nog kapitein – met een troep van honderdnegentig man opdook. De royalisten waren nog steeds in de meerderheid, maar Rodríguez en zijn mannen waren slimmer. Door

vanaf de oever de bemanning uit te dagen en zich tegelijk richting riviermonding te verplaatsen, lokten ze de Spanjaarden naar een ondiepte die bij eb droogviel. Omdat het vloed was, hadden de Spanjaarden niets in de gaten. Maar toen het tij keerde, liepen hun schepen vast. Hun gebrek aan wendbaarheid werd fataal, en tegen de razernij van Rodríguez' strijders waren ze niet opgewassen. Slechts een handjevol royalisten wist te ontkomen. De confrontatie vond plaats op 29 januari 1812. De slag bij Iscuandé geldt als de eerste zeeslag van de Colombiaanse onafhankelijkheidsoorlog. Rodríguez' reputatie was gevestigd. Sindsdien stond hij bekend als 'El Mosca', de steekvlieg. Dankzij de slag bij Iscuandé werd het hele kustgebied tussen Tumaco en Buenaventura bevrijd. Om het leger van onafhankelijkheidsstrijders te versterken, waren zo'n vierhonderd zwarte slaven ingeschakeld. Toen zij Iscuandé bereikten, was de strijd al voorbij. Wat zij daar hoorden, maakte zo'n indruk dat ze spontaan een gezang aanhieven, op het ritme van de marimba. De woorden zijn later door een historicus opgetekend: 'Te acordá hermano, te acordá cuando vino el gran Tacón...' vrij vertaald: 'Onthoud, broeder, onthoud toen de grote Tacón kwam...'

Onthoud, broeder, onthoud:
toen de grote Tacón kwam
zei hij dat hij Iscuandé zou innemen.
Met veel mensen en kanonnen.
En geef het, geef het, nagunderé
En geef het, geef het, met de marimba
En geef het, sla het met saundé
En geef het, sla het met de waterpijp.
Of ik het me herinner, man Juan
dat Tacón hier beetgenomen is!
Want de rivier was ruw

en de Riviel slikte hem in.
En kom op, geef het nagunderé...
Het was niet de Riviel, man Pedro,
degene die Tacón heeft gepakt
maar Mosca Rodriguez
met zijn kogels...

En zo duikt mijn voorvader op in een soort negro-spiritual. Ja, spiritual, van *spirit*. De Riviel, waar in het gezang naar wordt verwezen, was volgens een plaatselijke legende een boze riviergeest. Of de vierhonderd zwarte slaven de onafhankelijkheidsstrijders kwamen helpen in de hoop daarmee hun eigen vrijheid te verdienen, of dat ze door hun eigenaars waren gedwongen, is niet duidelijk. Het laatste ligt voor de hand. De voorstanders van de onafhankelijkheid lieten zich inspireren door de idealen van de Franse Revolutie, en het idee van 'gelijkheid' gold in principe voor iedereen, ook voor slaven. Toch zou het nog decennia duren voordat de slavernij in Colombia volledig werd afgeschaft; het gebeurde stap voor stap. Hoogdravende verklaringen worden zelden in één klap omgezet in daden.